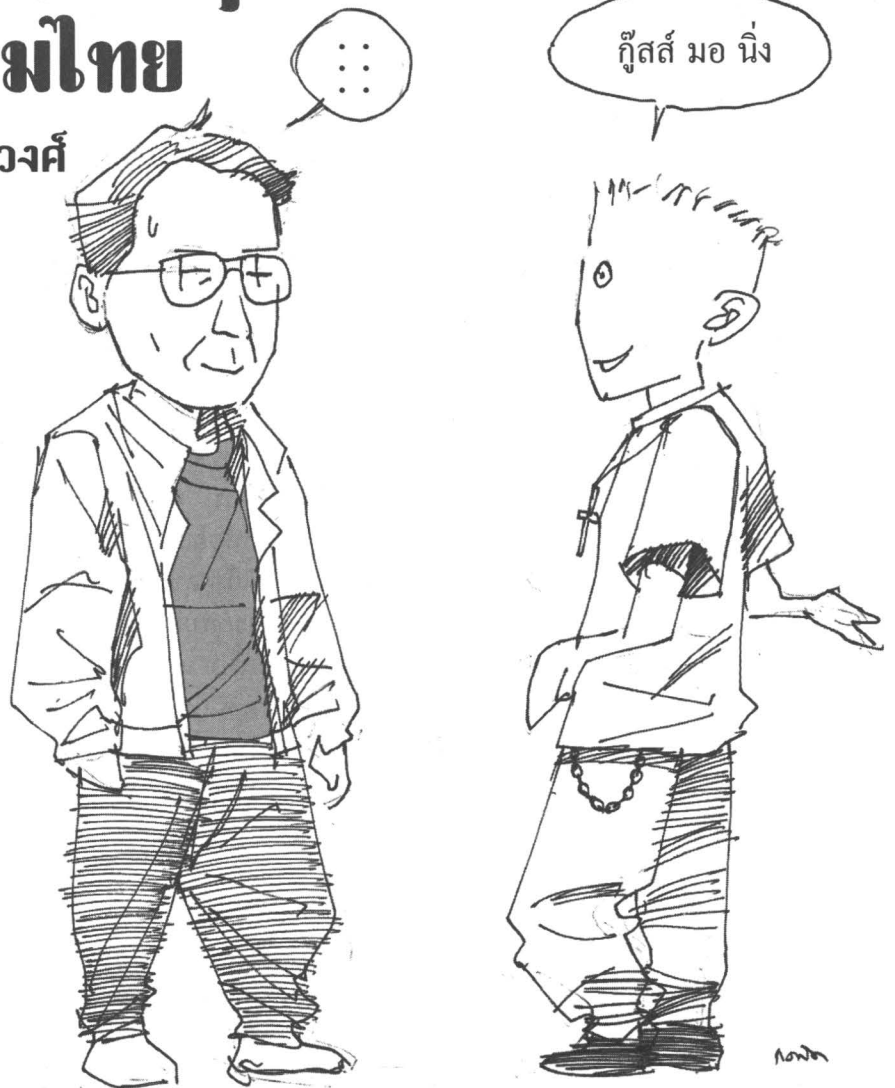

อุปสรรค นอกห้องเรียน

ของการเรียน
ภาษาอังกฤษ
ในสังคมไทย

นิธิ เอียวศรีวงศ์

ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นอาจารย์สอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จนเกษียณอายุราชการ แล้วออกมาตั้งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน อาจารย์เขียนคอลัมน์ประจำให้กับมติชนรายวันและมติชนสุดสัปดาห์ บ.ก.ขออนุญาตตัดข้อความของคุณไมเคิล ไรท์ ที่เขียนถึงอาจารย์นิธิมาลงดังนี้ “ผมชอบฟังและคุยกับอาจารย์นิธิ เพราะท่านเป็นแหล่งแสงสว่าง และอากาศบริสุทธิ์ที่พัดมาดังลมว่าว ขจัดความอับสาบทางความคิด...” สั้นๆ เท่านั้นคงพอนะคะ

ทำไมถึงต้องเป็นอุปสรรคนอกห้องเรียน?

เพราะวิเคราะห์ให้ถึงที่สุดแล้ว อุปสรรคของการเรียนการสอนวิชาความรู้ทุกอย่างนั้นมาจากนอกห้องเรียนทั้งนั้น ไม่เฉพาะแต่วิชาภาษาอังกฤษเพียงอย่างเดียว จริยธรรมของแพทย์ไม่ได้มาจากความสำเร็จหรือล้มเหลวของการเรียนการสอนจริยธรรมทางการแพทย์ในโรงเรียนแพทย์ แต่มาจากเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมความเป็นแพทย์ต่างหาก เช่นเดียวกับความซื่อสัตย์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ไม่ได้มาจากวิชาจริยธรรมที่สอนในโรงเรียนนายร้อยสามพราน

สังคมไทยให้ความสำคัญแก่ห้องเรียนมากเกินไป ทั้งๆ ที่ห้องเรียนประกอบขึ้นเป็นส่วนเล็กน้อยเดียวในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ทุกคน ยิ่งไปกว่านั้น นับตั้งแต่มีห้องเรียนเป็นต้นมา ห้องเรียนก็ไม่เคยสร้างสิ่งใหม่ - แนวทางใหม่, ความคิดใหม่, ความรู้ใหม่ ฯลฯ ให้แก่สังคมใด เพราะห้องเรียนเป็นได้แต่เครื่องมือของอำนาจสำหรับจรรโลงสิ่งที่เกื้อหนุนอำนาจนั้นให้ดำรงอยู่ตลอดไปเท่านั้น ห้องเรียนจึงแตกต่างจากอาศรม, ศาลาวัด, ปอเนาะ, Academy, ตักศิลา, ไตรัมโพธิ์ ฯลฯ ซึ่งครูมีอิสระทั้งในทางเศรษฐกิจและความคิด เพราะไม่ต้องพึ่งใครนอกจากชื่อเสียงคุณความดีของตัวเอง ทั้งนี้เพราะห้องเรียนใหญ่เกินกว่าที่ครูจะอยู่อย่างอิสระเช่น

นั้นได้

ด้วยเหตุดังนั้น เมื่อคิดถึงความล้มเหลวในการเรียน-สอนภาษาอังกฤษในสังคมไทย จึงจำเป็นต้องคิดให้เลยไปจากห้องเรียน ทั้งนี้ได้หมายความว่าวิธีสอน, ความรู้ภาษาอังกฤษของครูภาษาอังกฤษ, อุปกรณ์การเรียนการสอน, หลักสูตร ฯลฯ ดังที่มีผู้กล่าวอยู่เสมอไม่เกี่ยวเสียเลย แต่ความบกพร่องของสิ่งเหล่านั้นไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ หากมีมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของความบกพร่องเหล่านั้น

ในที่นี้ผมเพียงแต่จะหยิบยกอุปสรรคนอกห้องเรียนบางประการขึ้นมากล่าวเท่านั้น โดยไม่สามารถเสนอทางออกที่เป็นรูปธรรมได้เลย

“

กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ความรู้ภาษาอังกฤษ
เป็นเครื่องแสดงชนชั้น
และสถานภาพทางสังคมมาแต่ต้น
และในเวลาต่อมา
ก็กลายเป็นความรู้ที่มีราคาพิเศษ
ซึ่งไม่ได้กระจายให้แก่ทุกคน
หากสงวนไว้แก่
คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ
ที่จะจ่ายได้เท่านั้น
ฉะนั้นการฟัง-พูด-เขียน-อ่าน
ภาษาอังกฤษในเมืองไทย
จึงไม่ใช่การมี
ความรู้ภาษาต่างประเทศเท่านั้น
แต่เป็นการแสดงด้วยว่า
ความสามารถ
ในภาษาอังกฤษระดับใด
สังกัดอยู่ในชนชั้น
และสถานภาพใด

”

1. ภาษาทุกภาษามีชนชั้น ภาษาไทยก็มีชนชั้น ทั้งสำเนียง, คำศัพท์, การออกเสียง ฯลฯ ซึ่งแสดงความแตกต่างทางชนชั้น หรือทางสถานภาพ ภาษาอังกฤษเข้ามาทำให้การแสดงความแตกต่างทางชนชั้นและสถานภาพซับซ้อนขึ้นไปอีก

ภาษาอังกฤษถูกใช้เป็นเครื่องหมายของชนชั้นสูง และสถานภาพสูงมาตั้งแต่ ร.4 แล้ว การจัดการศึกษามวลชนในภายหลัง (แม้แต่หลัง พ.ศ. 2475) ยิ่งเสริมให้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องหมายทางชนชั้นและสถานภาพมากขึ้น เช่น ไม่มีการเรียนภาษาอังกฤษในการศึกษาภาคบังคับ ยกเว้นเด็กในโรงเรียนเอกชน ซึ่งมีคนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงได้ แม้กระนั้นก็มีระดับของภาษาอังกฤษที่แตกต่างกันระหว่างโรงเรียนเอกชนด้วยกัน โรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียงซึ่งเปิดรับเฉพาะคนที่สามารถจ่ายได้ จะสอนภาษาอังกฤษอย่างได้ผลกว่าโรงเรียนเอกชนทั่วไป มาในปัจจุบันมีโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรนานาชาติและใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อการสอนเปิดขึ้นหลายแห่ง แต่ทุกแห่งเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราที่สูงเกินกว่าคนทั่วไปจะเข้าถึงได้

แน่นอนว่าคนที่สามารถไปศึกษาต่อในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ ย่อมแสดงว่ามีสถานภาพสูง หรืออย่างน้อยก็กำลังจะก้าวเข้าสู่กลุ่มสถานภาพสูงอย่างไม่ต้องสงสัย

กล่าวอีกนัยหนึ่งความรู้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องแสดงชนชั้นและสถานภาพทางสังคมมาแต่ต้น และในเวลาต่อมาก็กลายเป็นความรู้ที่มีราคาพิเศษซึ่งไม่ได้กระจายให้แก่ทุกคน หากสงวนไว้แก่คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่จะจ่ายได้เท่านั้น ฉะนั้นการฟัง-พูด-เขียน-อ่านภาษาอังกฤษในเมืองไทย จึงไม่ใช่การมีความรู้ภาษาต่างประเทศเท่านั้น แต่เป็นการแสดงด้วยว่าความสามารถในภาษาอังกฤษระดับใด สังกัดอยู่ในชนชั้นและสถานภาพใด

ทุกครั้งที่หมา จ๊กมก หลุดคำภาษาอังกฤษออกมาในการแสดง จะได้เสียงฮาจากผู้ชมเสมอ เพราะหมาเสนอบุคลิกตนเองเป็นคนอีสานผู้ต่ำต้อย ยืนอยู่ที่บันไดชั้นล่างสุดของสังคม ฉะนั้นเพียงแค่เอ่ยคำภาษาอังกฤษคำเดียวก็กลายเป็นความขำขันที่น่าขำ

คนไทยมักบ่นว่า การพูดภาษาอังกฤษกับคนไทยด้วยกันเป็นเรื่องยากกว่าพูดให้ฝรั่งฟัง และมักให้เหตุผลว่าเพราะคนไทยชอบจับผิด ผมคิดว่าทั้งความรู้สึกว่าเป็นเรื่องยาก และการจับผิดล้วนเป็นเรื่องเดียวกัน นั่นก็คือการพูดภาษาอังกฤษกับคนไทยคือการประกาศชนชั้นและสถานภาพของตนเอง ซึ่งย่อมจะถูกผู้ฟังตรวจสอบหรือขับไล่ออกไปจากสถานภาพนั้นได้ง่าย สิ่งที่ผิดไม่ใช่ศัพท์ที่ใช้, ลำเนียงที่พูด หรือการออกเสียงคำหรือไวยากรณ์ แต่สิ่งที่ผิดคือ คุณไม่ได้เป็นอย่างที่คุณแสดงว่าคุณเป็นต่างหาก

ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ คนไทยจึง “อาย” ที่จะพูดภาษาอังกฤษ ไม่ใช่อายที่จะเปล่งเสียงภาษาต่างประเทศใดๆ ใดๆ เพราะคนไทยไม่รู้ลึก “อาย” ในการหัดพูดภาษาเขมรหรือสำเนียงท้องถิ่นของภาษาไทย (ซึ่ง “ยาก” มาก เพราะมักใช้เสียงวรรณยุกต์ที่ไม่ตรงกับภาษาไทยมาตรฐานนัก ทำให้หูของผู้หัดพูดไม่ได้ยินเสียงที่ต่าง) แต่คนไทยอายที่คนอื่นจะประเมินสถานภาพของตนต่ำกว่าที่ตนต้องการต่างหาก

2. เคยมีคนตั้งข้อสังเกตมานานมาแล้วว่า ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่แสดงตรรกะและกระบวนการคิดที่เป็นเหตุเป็นผลชัดเจน ในขณะที่ภาษาไทยเป็นภาษาที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ได้ชัดเจน แต่ไม่ค่อยมีคุณสมบัติดังภาษาอังกฤษที่กล่าวข้างต้น

ผมค่อนข้างจะเห็นด้วยกับข้อสังเกตนี้

แต่ไม่ต้องการให้หมายความว่าภาษาอังกฤษมีธรรมชาติเช่นนี้มาแต่โบราณ หรือภาษาไทยมีธรรมชาติเช่นนี้ตลอดไป ภาษาทุกภาษาย่อมถูกกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดในสังคมซึ่งใช้ภาษานั้นๆ ด้วยกันทั้งสิ้น และเมื่อย้อนกลับไปดูความเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นในสังคมที่ใช้ภาษาอังกฤษ ก็จะทำให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในวิถีคิด, ระบบคุณค่า, ตลอดจนเนื้อหาของสื่อสารกัน จนทำให้ระบบสังคม, ระบบการเมือง, ระบบการศึกษา, ระบบเศรษฐกิจ ฯลฯ ทุกระบบของตะวันตกไม่อาจดำรงอยู่ได้ ต้องปรับเปลี่ยนไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ในขณะที่ความเปลี่ยนแปลง

ในสังคมไทยเป็นความเปลี่ยนแปลงที่พยายามกลืนของใหม่ให้เข้าไปอยู่ในระบบเดิมตลอดมา วิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีผล “ปฏิวัติ” สังคมตะวันตก ในขณะที่มีการควบคุมผลกระทบของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เมื่อนำเข้ามาสู่สังคมไทย จนทำให้วิทยาศาสตร์เป็นเพียงเทคนิคอย่างหนึ่งสำหรับทำให้ชีวิตในกรอบเดิมสะดวกสบายขึ้นเท่านั้น

ด้วยเหตุดังนั้น “ธรรมชาติ” ของสองภาษาจึงต่างกัน และเป็นการยากที่จะให้คนไทยใช้ภาษาอังกฤษได้ดี เพราะการใช้ภาษาอังกฤษไม่ได้หมายความว่าเพียงการขยับตัวออกจากภาษาเก่าไปสู่ภาษาใหม่ แต่ต้องรวมถึงการขยับตัวจากกรอบวิถีคิดและระบบนานาชนิตซึ่งชีวิตตัวได้ฝังรากลึกลงไว้แล้วออกไปสู่กรอบวิถีคิดและระบบนานาชนิตซึ่งตัวไม่เคยชินด้วย

ขอยกตัวอย่างงานเขียนทางวิชาการ มักมีผู้บ่นเสมอว่านักวิชาการเขียนบทความวิชาการในภาษาไทยแล้วมีแต่กลิ้งนมหกลิ้งนมห เนย ผมยอมรับว่าเป็นความจริง ยิ่งหากใครขยันพอจะนำโครงสร้างประโยค, การลำดับความคิดจากประโยคหนึ่งไปยังอีกประโยคหนึ่ง, วิธีการสร้างเงื่อนไขให้แก่วาทะ (statement) ในแต่ละตอน ฯลฯ ก็จะทำให้เห็นนมเนยมากกว่าศัพท์บัญญัติและวงเล็บภาษาอังกฤษอีกมากทีเดียว

เหตุใดกลิ้งนมหกลิ้งนมหจึงฉุนในงานวิชาการ

เหตุผลก็เห็นได้ชัดอยู่แล้ว นั่นก็คืองานวิชาการเป็นการเสนอความคิดเห็นหรือการแสดง (exposition) ความรู้ที่ค้นพบใหม่ จึงต้องเสนอภายใต้กรอบวิถีคิดและตรรกะซึ่งไม่ได้อยู่ในวัฒนธรรมไทย (รวมทั้งวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน) ภาษาไทยไม่ “เข้ากัน” กับกรอบวิถีคิดและการแสดงตรรกะแบบนี้ ไม่ใช่เฉพาะไม่มีศัพท์สำหรับแนวคิดใหม่ๆ เท่านั้น แต่ไม่ “เข้ากัน” ในระดับโครงสร้างเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตาม ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา ผมคิดว่าสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก มากเสียจนยากจะเพียรรั้งให้กรอบวิถีคิดและระบบต่างๆ ดำรงอยู่อย่างเดิมได้สืบไป (เช่นคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเพียงอย่างเดียวก็ทำให้เกิดคำไทยที่ยืมจากอังกฤษมากมายและรวดเร็ว ชนิดที่นักบัญญัติศัพท์ไล่ตาม

ไม่ทัน... แล้วยังมีตลาดหุ้น, “นาโนเทคโนโลยี”, พันธุกรรมศาสตร์ ฯลฯ ที่ผลิตคำอังกฤษเข้าไปในปากคนไทยอีกมากมาย อย่าลืมว่าการบัญญัติศัพท์ไทยขึ้นแทนการทับศัพท์นั้นเคยถือกันว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะเป็นกลวิธีหนึ่งในการทำให้สังคมไม่เปลี่ยนเร็ว)

ผมคิดว่าความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ในระยะยาวจะจัดอุปสรรคนอกห้องเรียนของภาษาอังกฤษในสังคมไปได้ข้อหนึ่งเป็นอย่างน้อย

3. เรามักได้ยินคนพูดเสมอว่าคนไทยไม่เก่งภาษาอังกฤษ ทุกครั้งผมอดนึกถามตัวเองไม่ได้ว่า แล้วคนไทยเก่งภาษาไทยหรือ?

ผมตอบตัวเองว่าไม่ ผมหมายถึงคนไทยในสมัยนี้ะครับ คนไทยสมัยนี้ไม่เก่งภาษาไทยเลย ศัพท์ใหม่ที่ถูกรสร้างขึ้นจำนวนมากในภาษาไทยปัจจุบัน ล้วนมีความหมายที่คลุมเครือ บางกรณีก็มีคำเก่าอยู่ในภาษาแล้ว จึงไม่ได้ทำให้เกิดความมั่งคั่งขึ้นในภาษา แม้เราต้องเข้า

มาอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้น วงศัพท์ที่ใช้แคบลงจำนวนออกจะทื่อๆ ไม่อาจทำให้เห็นความเหลี่ยมของความหมายที่ควรมีหลายนัยตามที่คนในสังคมปัจจุบันน่าจะต้องทำเป็นปรกติ (เช่นการต่อราคาของด้วยประโยคที่ให้ความรู้สึกต่างกัน...ยังไม่พูดถึงการแสดงความผูกพันระหว่างมนุษย์, ความไม่พอใจ, การปฏิเสธที่ทั้งเยื่อใยต่างระดับ ฯลฯ)

แต่ไม่ใช่ผมคนเดียวที่รู้สึกว่าคุณไทยไม่เก่งภาษาไทย ปรากฏว่ามีคนในภาษาอื่นๆ บ่นว่าคนของเขาไม่เก่งภาษาตัวเองอีกมาก ผมจึงคิดว่านี่อาจเป็นปรากฏการณ์ของยุคสมัยเสียแล้วกระมัง ไม่ใช่ปรากฏการณ์ของสังคมไทยเพียงแห่งเดียว

ผมส่อเสี่ยงอธิบายความสามารถทางภาษาที่ด้อยลงว่าคงมาจากการสื่อสารที่เปลี่ยนไป เทคโนโลยีทำให้เราสื่อสารได้กว้างขึ้น ไกลขึ้น และเร็วขึ้น กว้างและไกลนั้น แทนพิมพ์ได้บันดาลความสามารถในแง่นี้แก่เรามา ๔๐๐ ปีแล้ว และอันที่จริงแทนนี้และอาลักษณ์ก็ถูก

“

เรามักได้ยินคนพูดเสมอว่า คนไทยไม่เก่งภาษาอังกฤษ ทุกครั้งผมอดนึกถามตัวเองไม่ได้ว่า แล้วคนไทยเก่งภาษาไทยหรือ?

ผมตอบตัวเองว่าไม่

ผมหมายถึงคนไทยในสมัยนี้ะครับ

คนไทยสมัยนี้ไม่เก่งภาษาไทยเลย ศัพท์ใหม่ที่ถูกรสร้างขึ้นจำนวนมากในภาษาไทยปัจจุบัน ล้วนมีความหมายที่คลุมเครือ บางกรณีก็มีคำเก่าอยู่ในภาษาแล้ว จึงไม่ได้ทำให้เกิดความมั่งคั่งขึ้นในภาษา แม้เราต้องเข้ามาอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้น วงศัพท์ที่ใช้แคบลงจำนวนออกจะทื่อๆ ไม่อาจทำให้เห็นความเหลี่ยมของความหมายที่ควรมีหลายนัยตามที่คนในสังคมปัจจุบันน่าจะต้องทำเป็นปรกติ

”

เบิกมาก่อนนานกว่านั้นเสียอีก แต่สิ่งหนึ่งซึ่งผมคิดว่าน่าแปลกอยู่ก็คือ หนังสือก็ตาม, วิทยุก็ตาม, หมอลำก็ตาม, เพลงลิเกก็ตาม (กลอนของเขาถูกนำไปร้องซ้ำ โดยมีผู้ฟังที่ไม่ได้เห็นการแสดงอีกมาก) ล้วนเป็นสื่อที่ต้องใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดทั้งนั้น เพราะผู้เขียน, ผู้พูดหรือผู้แสดง ไม่ได้อยู่ตรงหน้าให้เราถามหรือรับสารทางอื่นๆ ได้ นอกจากภาษาเพียงอย่างเดียว ฉะนั้นจะให้ความหมายอย่างไร, แรงแค่ไหน, สะเทือนใจหรือไม่, ขบขันมากน้อยเท่าไร, บันดาลใจได้เพียงใด ฯลฯ ก็อยู่ที่จะต้องับภาษาออกมาให้ได้ตามนั้น

แต่สื่อสมัยใหม่กลับไม่จำเป็นอย่างนั้น โฆษกทีวีสามารถสื่ออะไรอื่นๆ ทางสีหน้า, แววตา, ท่าทาง, การแต่งกาย, จาก, แสง ฯลฯ อย่างที่โฆษกวิทยุทำไม่ได้ หมอลำนั้นร้องได้คนเดียว ร้องอีกที่ไม่เหมือนเก่า (เป๊ะ) ยิ่งกระสุนไปหนึ่งนัดต้องได้เลย แต่ละครทีวีมีเทปบันทึกดูแล้วดูอีกก็ได้ สารภาพรักทางโทรศัพท์ยังสามารถทำน้ำเสียงให้น่ารัก, น่าสงสาร หรือน่ากลัวก็ได้ แถมยังสามารถล่อหลอกให้อีกฝ่ายหนึ่งมีปฏิกิริยาเพื่อก้าวต่อไปในทางหนึ่งทางใดได้ ภาษาจึงไม่สำคัญเท่ากับการเขียนเพลงยาว

นี่กระมังที่ทำให้ภาษาที่เป็นเสียงซึ่งรวมตัวอักษรซึ่งใช้แทนเสียงด้วย โดยตัวของมันเองกำลังสูญเสียความสำคัญในการสื่อสารลงไป

ยิ่งคนไทยไม่ชอบอ่านหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ความสามารถทางภาษาของคนไทยก็ยิ่งแยลง เพราะภาษาที่มีประสิทธิภาพเหมือนเดิมในสื่อเวลานั้น เหลืออยู่ที่เดียวคือหนังสือ (ละครวิทยุที่หายไปนั้น ไม่ใช่เพราะไม่มีคนฟังเท่านั้น แต่ที่สำคัญกว่าก็คือทั้งคนฟังและคนเขียนบทสูญเสียความสามารถทางภาษาไปต่างหาก จึงสื่อกันไม่ได้ หรือได้ไม่สนุก) ฉะนั้นถ้าไม่อ่านหนังสือ ถึงคนไทย “เก่ง” ภาษาอังกฤษ ก็คงคล่องที่จะพูดว่า I go to school. She goes to the market.

ทั้งหมดนี้ทำให้ผมต้องย้อนกลับมาคิดว่า “เก่ง” ภาษาอังกฤษหมายความว่าอะไร

ถ้าเป้าหมายของเรา เพียงแต่ต้องการให้นักท่องเที่ยวไม่ลำบากในเมืองไทย หรือสามารถค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต หรืออ่านสลากยาและสลากปุ๋ยออก ผมคิดว่าคงไม่เหลือปากว่าแรงนัก แต่ถ้า “เก่ง” ภาษาอังกฤษหมายถึงชอบที่จะอ่านเชคสเปียร์ คราวนี้แหละที่เกี่ยวกับความ “เก่ง” ทางภาษา ไม่จำกัดเฉพาะภาษาอังกฤษ แต่ต้อง “เก่ง” ภาษาไทยด้วย เพราะที่จริงแล้วมันเรื่องเดียวกัน

ในท่ามกลางสื่อที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ เราจะยังสามารถรักษาความ “เก่ง” ทางภาษาไว้ได้อย่างไร ผมเชื่อว่าทำได้ และบางสังคมก็ทำสำเร็จ แต่จะไม่ขอพูดถึงในที่นี้

ผมเพียงแต่ยกตัวอย่างอุปสรรคของภาษาอังกฤษนอกห้องเรียนขึ้นมาให้ดูเป็นตัวอย่างเท่านั้น ผมหวังว่าจะได้เห็นการศึกษาของนักภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา หรือภาษาศาสตร์สังคมวิทยา ซึ่งจะได้ความรู้ความเข้าใจดีกว่าการมั่วของผม

เพราะผมเชื่อดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่าปัจจัยที่อยู่นอกห้องเรียนมีความสำคัญแก่การเรียนรู้ของคนมากกว่าปัจจัยภายในห้องเรียน